

УКРАЇНСЬКА ПАРТИКОЛОГІЯ: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, ПЕРСПЕКТИВИ

Джочка Ірина Федорівна,
кандидат філологічних наук, доцент

Про партикологію як окремий напрям наукових пошуків ще наприкінці ХХ століття йшлося в монографії “Функції часток у висловлюванні” російської вченої Тетяни Ніколаєвої [7, с. 6]. На сьогодні в межах сучасного розуміння часток мовознавці виокремлюють два основні підходи: синхронний та діахронний. Діахронний пов'язаний із вивченням становлення часток як особливого розряду слів, переходу слів з інших частин мови у частки, формування граматичної омонімії часток та слів інших частин мови, формування груп часток за значенням тощо. У межах синхронного аналізу виокремлюють такі підходи: традиційний, функціонально-семантичний, комунікативний, зіставний і типологічний, перекладознавчий [1, с. 31–37].

Уперше термін ‘частка’ в сучасному розумінні граматичного статусу цих слів ужив у своїй граматиці Мелетій Смотрицький, оскільки до нього та й пізніше більшість мовознавців використовували цей термін на позначення класу службових слів загалом чи окремих його розрядів. На думку Катерини Симонової, частки становили досить численний клас слів із розмаїтою семантикою та строкатістю виконуваних функцій ще у кінці XVI – 1-ї половини XVII ст., про що свідчать дослідження часток у тогочасних граматиках. Водночас учена зазначає, що “виділення часток в окремий лексико-граматичний клас слів пов'язане з ім'ям ученого-слависта, викладача Ніжинського історико-філологічного інституту проф. А. В. Добіаша, який уперше чітко сформулював критерії розмежування часток і прислівників” у своїй праці “Опыт семасиологии частей речи и их форм на почве греческого языка”, яка вийшла друком 1897 року у Празі [10, с. 47]. Саме тоді були закладені передумови для виокремлення та дослідження цього граматичного класу слів у слов'янських мовах, зокрема й в українській. Зазначене свідчить про **актуальність** з'ясування генези й розвитку української партикології як окремого напрямку наукових досліджень в українській лінгвістиці.

Першими ґрунтовними дисертаційними роботами минулого століття, які заклали підвалини для подальших студій з партикології є дослідження **Катерини Симонової**, присвячене аналізу формування складу і розвитку функцій модальних часток в українській мові (1982) [11], та **Миколи Давиденка**, у якому розглянені частки з погляду їх складу, функції та семантики (1993) [4]. Партикули як компоненти синтаксем досліджені в дисертаціях **Олени Покидько** “Інтоніяція і функціональна семантика висловлювань із підсилювально-видільними частками в українському літературному мовленні”, 1994) [9] та **Валентини Чолкан** (“Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові”, 2001) [12], у яких вдало поєднані семантико-граматичний і функціонально-семантичний підходи.

Вторинні частки у межах діахронного підходу із залученням традиційних напрямів (зокрема семантико-синтаксичного, словотвірно-семантичного і морфолого-семантичного, стилістичного) та функційно-семантичного стали об'єктом дисертаційних студій **Людмили Бондаренко** (“Склад та комунікативні функції вторинних часток”, 2005) [2], **Лариси Бутко** (“Неповнозначні лексичні комплекси української мови (структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти)”, 2008) [3], **Оксани Кушлик** (“Омонімія незмінних класів слів”, 2000) [6]. Функційно-семантичний підхід представлений й у праці **Світлани Педченко** (“Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові”, 2010), у якому проаналізовано семантико-прагматичні особливості вживань більше ніж 40 модальних часток [8].

Сучасною ґрунтовною працею в українській лексикографії ХХІ ст. став “Словник часток” **Анатолія Загнітка** та **Анни Каратаєвої**, у ньому простежено різноманітний функційний вияв, регулярність / нерегулярність синонімії, антонімії, омонімії, частотності часток та їхніх еквівалентів [5].

Фундаментальним дослідженням, що репрезентує аналіз часток української мови як дискурсивних слів, є монографія **Флорія Бацевича**. У ній представлено семантико-прагматичний опис українських партикул і закладено міцне теоретичне й практичне підґрунтя для подальших студій, оскільки об'єктом лінгвістичного опису стали 40 найбільш комунікативно активних часток української мови. Учений пропонує структуру можливого словникового опрацювання часток як дискурсивних слів, яка стане підґрунтям для нової лексикографічної праці інтегрального типу (з обов'язковим та факультативним компонентами).

Отже, українська партикологія сьогодні представлена вагомими здобутками в теоретичному й прикладному опрацюванні часток з погляду синхронії і діахронії. Перспективними вважаємо студії, присвячені аналізу часток у рамках комунікативного, зіставного і типологічного, перекладознавчого підходів, у межах діахронного – з'ясування омонімії часток і слів інших частин мови. Актуальним завданням сучасної лінгвістики є й створення словників дискурсивних слів, зокрема часток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова. Львів : ПАІС, 2014. 228 с.
2. Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2005. 193 с.
3. Бутко Л. В. Неповнозначні лексичні комплекси української мови (структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти): дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2008. 199 с.
4. Давиденко М. О. Частки української мови з погляду їх складу, функції та семантики: дис. канд. філол. наук: 10.02.02 / Одеський педагогічний ін-т ім. К. Д. Ушинського. О., 1993. 162 с.

5. Загнітко А., Каратаєва А. Словник часток: матеріали і статті. Донецьк : ДонНУ, 2012. 381 с.
6. Кушлик О. П. Омонімія незмінних класів слів : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2000. 20 с.
7. Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании. М. : Наука, 1985. 168 с.
8. Педченко С. О. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2010. 20 с.
9. Покидько О. М. Інтонація і функціональна семантика висловлювань із підсилювально-видільними частками в українському літературному мовленні : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України. К., 1994. 161 с.
10. Симонова К. С. До питання про статус службових слів у науковій концепції частин мови. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Філологічні науки.* 2004. Т. 34. С. 46–50.
11. Симонова Е. С. Формирование состава и развитие функций модальных частиц в украинском языке : дисс. канд. филол. наук : 10.02.02. К., 1982. 254 с.
12. Чолкан В. А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2001. 198 с.